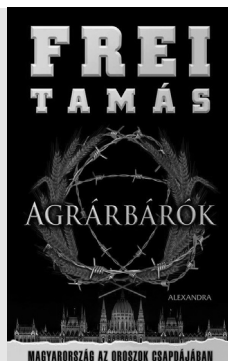

Frei Tamás
Agrárbarók

Alexandra Kiadó
Budapest, 2015

Pápay György

A SZÍNFALAK MÖGÖTT

Megengedhetik-e maguknak az irodalmi „szakma” képviselői, hogy tudomást se vegyenek arról a szerzőről, akinek első három regényét a legnagyobb – közel négyszázezres – példányszámban adták el Magyarországon az elmúlt években? És hogy ha mégis kezükbe veszik egyik-másik könyvét, azt szigorúan fanyalogva, eltartott kisujjal tegyék? Meg, de nem feltétlenül érdemes. Még akkor sem, ha a televíziós újságíróból kávézólánc-tulajdonossá és bestselleríróvá avanszált szerző *az Agrárbarók* megjelenése kapcsán adott interjúiban maga is hangsúlyozta, hogy bevallottan és tudatosan nem szépirodalmat ír. Hanem szórakoztató irodalmat – közelebről politikai akcióthrillert –, amellyel szemben nem a nyelvi virtuozitás vagy az árnyalt karakterábrázolás támasztható a legfontosabb követelményként, hanem az, hogy minél szélesebb közönség figyelmét legyen képes felkelteni és fenntartani – még ha csak pár metrómegállónyi időre is.

Az utóbbi tényező mint szűk keresztmetszet említése nem véletlen. Frei Tamás arról is beszélt az említett interjúk egyikében: nagyjából ennyi idő áll rendelkezésére ahhoz, hogy egy-egy fejezet révén meggyőzze olvasóját arról, érdemes tovább forgatnia az egyébként vaskos, több mint félezer oldalas kötetet.¹ Hogy ezt a megközelítést színtiszta

1 „Ez egy szórakoztató műfaj. Azokat az embereket szórakoztatom, akik napi ötven percet utaznak metróval, villamossal, akik nem tudnak elaludni este. Oroszországban

profizmusnak vagy egyfajta iparos szemléletmódnak tartja-e az ember, az ízlés kérdése. Azt azonban el kell ismerni, hogy Frei regényei sikerrel helytállnak abban a kielezett versenyben, amelyben legfőbb riválisaik elsősorban nem más irodalmi művek, hanem a szabadidő – vagy akár az utazás során előállt „kiesett idő” – eltöltésére szolgáló egyéb tevékenységi formák és audiovizuális ingerek. S míg attól senkinek sem kell tartania, hogy a szerző a minőségi szépirodalomtól fordítana el bárkit is, addig érdemes elgondolkodni azon, miként sikerül szép számmal olyanokat is könyvvásárlásra és -olvasásra bírnia, akik hosszú évek óta nem vettek a kezükbe egyetlen regényt sem, pláne nem magyar regényt.

Azt a jelen sorok írójának is be kell vallania, hogy fenntartásokkal kezdett az *Agrárbarók* olvasásába, a végére azonban nyilvánvalóvá vált számára, miért kedvelik annyian Frei Tamás könyveit. Még hozzá annak ellenére, hogy a könnyed, gyakran „nőinek” aposztrofált szórakoztató irodalommal szemben a regény korántsem egy idealizált világot ábrázol. Épp ellenkezőleg: a szerző sokkal inkább illúziókat rombol, már amennyiben voltak még bárkinek is illúziói a hazai, illetve a nemzetközi politikával kapcsolatban. A televíziós sorozatok világából vett párhuzammal élve Frei regényei nem *Az elnök emberei*, hanem a *House of Cards* politikafelfogását képviselik, vagyis deheroizálják a politikát, s annak hátterében a hideg számítás, a gátlástalanság és a legelemibb, mindent elsőprő hatalomvágy működésének mintázatait tárják fel. Ez önmagában még nem lenne különösebb nóvum, a szerző azonban történeteit úgy ágyazza a magyar közélet szűkebb és tágabb kontextusába, hogy azok – bár időnként nem állnak túl messze az összeesküvés-elméletektől – számottevő magyarázó erővel bírnak a jelen és a közelmúlt fontosabb politikai-gazdasági történéseit illetően. (A szerző korábbi, *A bankár* című regénye állítólag Matolcsy György volt nemzetgazdasági miniszterre is jelentős hatást gyakorolt a forint elleni spekulációs támadások idején.) Frei tehát úgy ír fikciót, hogy közben mindvégig vérbeli újságíró marad, és ez nem csupán elbeszélői alapállását határozza meg, hanem ebből a tényezőtől fakadnak az általa művelt próza legfőbb erényei és gyengéi is.

S hogy éppen erényről vagy gyengeségről van-e szó, az sokszor az arányokon múlik. Frei ugyanis elsősorban *informálni* akarja olvasóját:

más fejezetbontásban jelentetik meg a regényeket, mert Moszkvában öt percig megy két megálló között a metró, Budapesten meg két percig.” Kovács Bálint, *A miniszterelnök senkinek sem tiltatja meg, hogy nálam kávézzon*, Origo.hu 2015. november 4., <http://www.origo.hu/kultura/kotve-fuzve/20151104-frei-tamas-agrarbaro-interju-osszeeskueves.html>.

a regény szövetébe ágyazva minél több nem triviális részletet tudomására hozni az iszlamista terrorizmussal, a mezőgazdasági célú géntechnológiai kutatásokkal, az úgazdag orosz elit presztízsszempontok motiválta hóbortjaival vagy éppen a magyar külpolitika aktuális irányát meghatározó gazdasági kényszerekkel kapcsolatban. Van, amikor ez szervesen beépül a szövegbe és a leírtak hitelesítését szolgálja, és van, amikor túlzóvá, már-már öncélúvá válik. Hogy mindkettőre nézzünk egy-egy példát: igen érzékletes a cselekmény kelet-ukrajnai helyszínének leírása, különösen mivel a mindennapos hírdömpingtől fásult olvasó hajlamos megfélekedezni arról, hogy a szomszédunkban háború zajlott-zajlik, amelynek frontzónájában embertelen, sőt ember alatti körülmények uralkodnak. Míg ezt valóban testközelből képes érzékeltetni a szerző, addig egy-egy kevésbé sikerült részben inkább információk katalógusával van dolgunk. Különösen szembetűnő ez abban a fejezetben, amely az 1340-es évek elején játszódik, s amely arra hivatott, hogy – a cselekmény színesítése mellett – megalapozza a későbbiekben fontos szerephez jutó, az Adriai-tenger mélyén megtalált Anjou-aranyak történetét. Bár ez a rész egészen érdekes perspektívába állítja a 14. századi Magyarországot, az információközlés nem szervesül a szövegben, így az egyszerre válik didaktikussá és bizonyos értelemben anakronisztikussá.

Az efféle „színesítő” megoldások amúgy sem állnak igazán jól a regénynek. Míg a domináns egyes szám harmadik személyű elbeszélői hanggal jellemző tudálékossága ellenére sincs különösebb probléma, vagy legalábbis hamar megszokható (azt leszámítva, hogy az embernek időnként az az érzése, valamivel alaposabb szerkesztés jót tett volna a szövegnek), addig a kötet akkor éri el narratív mélypontját, amikor a női szereplők egyikének tollából olvashatunk – szerencsére viszonylag rövid – naplórészletet. A magyar gyökerű francia főhős, André Calvi barátjánőjének énelbeszélése olyannyira modorosan és kevésbé hitelesen szólal meg, hogy jobb lett volna kihagyni a regényből. Ez a fejezet rámutat a szerző egy általánosabb gyengéjére: a főhős belső reflexiói, vívódásai hasonlóképpen nem tartoznak a legsikerültebb momentumok közé. Frei jól láthatóan akkor érzi elemében magát, amikor a mindentudó narrátor szerepében nyilvánulhat meg, aki hol távolságtartóan, hol afféle ingyenként vizsgálja az események hátterét, a köztük fennálló összefüggéseket. Éppen ezért elsöre érthetetlen, miért szól olyan falsul az a fejezet, amelyben a New York Times vezércikkét olvashatjuk, vagyis amikor kifejezetten újságírói beszédmódot imitáló szöveggel van dolgunk. A szerző bizonyára jól ismeri az amerikai sajtót, és elképzelhető,

hogy az ottani átlagolvasónak valóban ennyire a szájába kell rágni a világ távolabbi felének történéseit, de az ominózus szövegrész ennek ellenére sem képes hihető újságcikként működni (érdekes lenne összevetni ezeket a sorokat Frei egy tetszőleges publicisztikai írásával – ég és föld lenne a különbség). Frei Tamásnak egyszerűen nem áll jól a más szerepében való megszólalás, leginkább akkor hiteles, amikor Frei Tamásként – mindentudó-narrátor-Frei-Tamásként – beszél. Ez önmagában persze még nem a világvége, de érdemes lenne számot vetni vele, és ha kell, akár lemondani a jól beválttól eltérő elbeszélői szerepekről.

Már csak azért is, mert Frei regényeit úgysem az efféle „sallangok” adják el. És talán nem is önmagában a történet, melynek során a volt idegenlégiós André Calvit az orosz titkosszolgálat próbálja csöbe húzni, hogy aztán végül egy globális hatalmi játszma középpontjában találja magát, amelyben a látszat ellenére nem Amerika és Oroszország az igazi ellenfelek, hanem a piacszerzésben érdekelt multinacionális agrárvállalatok, illetve mindazok, akik az útjukban állnak (legyenek akár a sajtó, akár a politika képviselői). Persze erre is szükség van: a szerző által jó ütemérzékkel adagolt fordulatokra, a nemzetközi cselekményszálak révén játékba hozott „egzotikus” helyszínekre – Nizza, Donyeck, New York, Baku, Tokió és még sorolhatnánk – vagy a műfaji követelménynek tekinthető akciódús jelenetekre. De az *Agrárbárók* sava-borsát nem ezek adják, hanem az, ahogy a könyv a hazai politikai folyamatokra reflektál. Ez persze nem „aktuálpolitizálást” jelent, inkább napjaink közéleti eseményeinek új kontextusba állítását: a regény egész gépezete tulajdonképpen arra szolgál, hogy fiktív cselekménybe ágyazottan ugyan, de valószerű tendenciák feltárása révén egyfajta tágabb értelmezési keretet adjon a magyar politika működéséhez.

Anélkül, hogy túldimenzionálnánk a könyv ezen aspektusát, meg kell jegyezni, hogy ez az írói – pontosabban megint csak alapvetően újságírói – attitűd teszi kifejezetten érdekessé Frei Tamás munkáját, és emeli ki a politikával foglalkozó hazai irodalmi művek sorából. Frei ugyanis nem pusztán valamiféle hangzatos összeesküvést kreál, amely aztán regényének szűzséjeként szolgálhat, hanem a megértésre, megértetésre törekszik. Ezáltal mond többet a könyv annál, hogy a politika alapvetően mocskos dolog, aki részt vesz benne, annak a kezéhez előbb-utóbb szenny, sőt vér tapad, és úgyis mindig minden a színpalak mögött dől el. Mert persze ezt is sugallja Frei regénye, de közben fontos megállapítások történnek arról is, mi zajlik a színpalak mögött. Az *Agrárbárók* cselekményének hazai szála a magyar–oros viszonytal foglalkozik,

és ennek kapcsán – a politikus, illetve nagyvállalkozó (mellék)szereplőkön keresztül – a szerző érzékletes képet rajzol a Magyarország külpolitikáját az ideológiai szempontoknál sokkal erőteljesebben meghatározó tényezőkről. Például arról, mennyiben szól bele a gazdasági elit a politika gyakran autonómnak gondolt-látatott világának folyamaiba, illetve hogy milyen dilemmák elé állíthatja az ország vezetését a nyugati exportban érdekelt ipari szféra és az orosz piac után ácsingózó hazai „agrárbarók” érdekkonfliktusa. S ha ez nem is mindig bír revelatív erővel, mégis jóval többet árul el a magyar politika valódi mozgatórugóiról, mint a közéleti aktorok közfogyasztásra szánt kommunikációja vagy a politikai elemzők jelentős részének – többnyire csupán e kommunikációt kiegészítő, legitimáló – „valóságértelmezése”.

Így könnyen az az érzésünk támadhat – méghozzá nem minden alap nélkül –, hogy az *Agrárbarók* minden fikcionális túlzása ellenére realiztikusabb képet fest mindennapjaink politikai életéről, mint az azal foglalkozó nem fikciós műfajok jó része. És ebből következően az olvasó hajlamos lehet azt is érezni: bár a könyv egy tőle igencsak távoli világot mutat be, a nemzetközi gazdasági és politikai elit, a szupergazdagok világát – vagy kontrasztként a harmadik világ nyomorát –, ezzel együtt is róla, az általa ismert „való életről” szól. Szépirodalmi példával élve ez a helyzet leginkább arra emlékeztet, amikor Kötter Tamás írásai berobbantak a szakmai-kritikai köztudatba. Kötter sikere többek között annak tudható be, hogy számos olvasója úgy érezte, valaki végre az általa is ismert valóságról, a jelen problémáiról ír – miközben a Kötter-novellák multinacionális cégeinek és ügyvédi irodáinak világa vélhetően messze esik többségében értelmiségi olvasóinak világától. Frei Tamásnak persze, mint arról korábban szó esett, nem kortárs szépirodalmi művek háttéré előtt kell hasonló érzést kiváltania, hanem jelentős részben nem-olvasókat kell meggyőznie arról, hogy egy terjedelmes regény hozzájuk is szólhat, számukra is érdekes lehet. A politika pedig e tekintetben nem „cél”, hanem eszköz. Hiszen míg ma Magyarországon elvileg mindenkinek elege van belőle, a gyakorlatban azért újra és újra bebizonyosodik: mintha mindenkit csak a politika érdekelne igazán.

Végezetül, ha már előkerült cél és eszköz fogalma, érdemes feltenni a kérdést: vajon lehet-e bármiféle politikai hatása Frei Tamás könyveinek? Itt megint csak nem kifejezetten aktuálpolitikai hatásra gondolunk, hanem arra, hogy egy-egy ilyen nagy példányszámban eladott regény akár azt is befolyásolhatja, miként gondolkodnak olvasói általában véve a politikáról. Annak ellenére, hogy az *Agrárbarók* – mint az

a könyv erényei között fentebb elősoroltatott – érdekes belátásokkal szolgál a közélet valódi mozgatórugóit illetően, a recenzensnek mégis az a gyanúja, hogy ezek a történetek leginkább depolitizáló hatásúak. Hiszen az olvasható ki belőlük, hogy a demokrácia néven ismert rendszer nyilvános mechanizmusai pusztán kulisszák, csak leplezni hivatottak azokat a tényezőket, amelyek meghatározzák a közéleti folyamatok alakulását. Az utóbbira az átlagember tetteinek semmiféle hatásuk nincs: vagy a hatalom birtokosainak legszűkebb köréhez kellene tartoznia, vagy legalább egy André Calvi-féle érző szívű, de kemény öklű ex-idegenlégiósna kellene lennie ahhoz, hogy változtathasson a dolgok menetén. Mindez persze már végképp nem esztétikai, hanem politikai, sőt talán politikafilozófiai kérdés. S ezt számon kérni az *Agrárbárók* szerzőjén éppúgy aránytévesztés volna, mint a zsáneren túlmutató szépírói kvalitásokat elvárni tőle.